

Анна Кришко

Уманський державний

педагогічний університет

імені Павла Тичини

(м. Умань, Україна)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ГУМБОЛЬДТІАНСТВА

Лінгвофілософська концепція одного з найвидатніших представників європейської культури кінця XVIII – початку XIX ст. Вільгельма фон Гумбольдта справила великий вплив на розвиток європейської мовної освіти та на становлення мовознавства як самостійної наукової галузі.

У працях В. фон Гумбольдта не просто формується загальне мовознавство як відновлення філософії мови та надання їй нового спрямування на підставі порівняльно-історичного методу, а вибудовується наукова теорія мови, яка спирається на застосування порівняльно-історичного методу в мовознавчих розвідках.

В історії лінгвістичних учень поширеним є термін «гумбольдтіанство», і вже молодші сучасники В. фон Гумбольдта, німецькі філологи Ф. Бопп, А. Ф. Потт, Г. Курціус, А. Шлейхер, Г. Штейнталь називають себе його учнями.

У 1850–1860-ті роки у контексті філософського осмислення мовознавчих проблем, започаткованого В. фон Гумбольдтом, формується натуралістичний напрям у мовознавстві на чолі з Августом Шлейхером. Натуралістична лінія бере свій початок у гумбольдтівській концепції мови як цілісної системи, що перебуває в постійному розвитку. А. Шлейхер, а разом з ним М. Рапп, К. Беккер, М. Мюллер, Й. Шмідт та ін., розглядають мову як природне явище – «живий організм», проте надто захоплюються біологізмом, що заводить цю гілку мовознавства у глухий кут. Зanedбання ідеї В. фон Гумбольдта про залежність законів розвитку мови від законів розвитку духу та нерозуміння

діалектичної природи мови А. Шлейхером відводить ученого від плідної для мовознавчої науки ідеї В. фон Гумбольдта про єдність універсальних, групових та індивідуальних ознак мови та спричиняють хибне тлумачення її генези. Уже гумбольдтіанці Й. Мадвіг, М. Мюллер і О. Потебня критикували спрощування А. Шлейхером ідей В. фон Гумбольдта, зокрема вказуючи на те, що мова є явищем суспільним, а не природним організмом, тому генеза мови безпосередньо пов'язана з розвитком суспільства, колективу, народу, який цією мовою володіє. Незважаючи на помилки, науково-дослідницька діяльність представників натуралістичної школи сприяла поширенню ідей В. фон Гумбольдта. Практична реалізація А. Шлейхером гумбольдтівського підходу до мови як до внутрішньо злагодженої цілісної системи, яка має свої власні закони розвитку, не тільки утверджувала на теренах мовознавства об'єктивний характер лінгвістичних законів, а й випередила системне розуміння мови лінгвістами ХХ ст.

Набагато перспективнішим у гумбольдтіанстві виявився психологічний напрям, репрезентований у дослідженнях Ф. Фінка, Г. Штейнталя, М. Лацаруса, В. Вундта, О. Потебні та ін. Наслідуючи гумбольдтівську концепцію зв'язку мови з мисленням, ці вчені розмежовують мову і мислення, оскільки оголошують мову хоча і головним, проте зовсім не єдиним виявленням діяльності духу. Ключовим для концепцій Г. Штейнталя, М. Лацаруса і В. Вундта стає гумбольдтівське поняття «народного духу». Г. Штейнталь і М. Лацарус на ґрунті ідей В. фон Гумбольдта, переосмислених крізь призму психологічної проблематики, розробили поняття колективної етнічної психології. Висунувши концепцію нової науки, яка вивчатиме культурну творчість нації й досліджуватиме «дух народу», вони засновують часопис, на шпальтах якого обговорюють питання, пов'язані з «психологією народів», і залучають у коло лінгвістичних досліджень інші наукові галузі: антропологію, етнографію, фольклор, класову та групову психологію. Головне завдання нової науки ці вчені вбачають у відкритті законів, на підставі яких відбувається духовна діяльність народу в державі, науці та мистецтві. При цьому психологія

народів Г. Штейнталя і М. Лацаруса достатньою мірою враховує проблематику загального мовознавства, зокрема сутність мови, її походження і розвиток, класифікацію мов. Намагаючись створити систему соціальної психології, В. Вундт підтримує й розвиває ідею Г. Штейнталя і М. Лацаруса про те, що індивідуальна психологія має бути доповнена народною психологією, при цьому з усіх концентричних кіл (національні, політичні, соціальні, релігійні та ін.), у яких розвивається духовне життя, головною для нього є нація. Г. Штейнталь, М. Лацарус і В. Вундт актуальним для мовознавства вважають вивчення міфології, фольклору звичаїв народів. Завдяки зусиллям цих учених у другій половині ХІХ ст. формується особлива психологічна школа «психологія народів», на ґрунті якої у ХХ ст. було створено нові наукові галузі – етнолінгвістику й етнопсихологію.

Отже, мовознавчі погляди В. фон Гумбольдта набули свого розвитку в гумбольдтіанстві, що постало на основі гумбольдтівського антропологічного підходу до мови, згідно з яким дослідження мови має відбуватися в тісному зв'язку з дослідженням свідомості та мислення людини, її культури і духовного життя. Вибудовуючи наукову теорію мови, що спиралася на застосування порівняльно-історичного методу в мовознавчих розвідках, В. фон Гумбольдт сформував теоретично-методологічну базу, яка підірвала монополію логіцизму в мовознавстві та створила передумови для появи та розвитку двох напрямів: натуралістичного і психологічного. Представники цих напрямів, спираючись на концепти гумбольдтівської філософії мови як засадничі, залучають у мовознавчі дослідження методологію й фундаментальні філософські ідеї інших наук, зокрема О. Конта, Ч. Дарвіна, Й. Гербарта.

Слід зазначити, що психологічний напрям у гумбольдтіанстві репрезентовано не лише німецькими вченими, а й нашими співвітчизниками, представниками Харківської лінгвістичної школи, найталановитішим з яких був О. Потебня, адже його ідеї набагато випередили свій час.